

Laima Budzinauskienė

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Kuklus muzikinio gyvenimo liudytojas didžiųjų veiklų sukūryje: lietuvių-ukrainiečių draugijų muzikinė veikla Tarpukario Kaune (1928–1940)

Muzikinių šaltinių tyrinėjimų sritis neretai apsiriboja rankraštyje esančiu kūrinium, bet mažiau dėmesio skiriama ženklams, atsiradusiems po šaltinio perrašymo, spausdinimo ir publikavimo. Įvairios žymės ir įrašai, užfiksuoti rankraščiu veikiant socialiniame bendruomenės lauke, suteikia vertingos informacijos apie bendrą muzikinį tiriamo laikotarpio ar vietos gyvenimą, individo santykį su jį supančia aplinka bei istorinį kontekstą, kada ir kur dokumentas buvo sukurtas bei saugomas. Provenienčinė žymė – antspaudai – atskleidžia ypač svarbių žinių apie rankraščio kilmę. Tai liudija straipsnyje aptariamas Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus (LNMMB RKRS) fonde 105 autorės rastas muzikinis rankraštis, savu laiku priklausęs Tarpukario Lietuvoje veikusiai Lietuvių-ukrainiečių švietimo kultūros draugijai. Šis kuklus muzikinio gyvenimo liudytojas, besiglaudžiantis kitų natų nuorašų aplanke, paskatino autorę pasidomėti Kaune veikusių lietuvių-ukrainiečių draugijų kultūrine veikla ir koncertinio gyvenimo atodangomis.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvių-ukrainiečių draugija, Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugija, „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios“, koncertai, repertuaras, muzikinis rankraštis

1918 m. atgimus Lietuvos valstybei, pirmieji nepriklausomybės metai buvo itin neramūs: kaimyninės valstybės (sovietinė Rusija ir agresyvėjanti Lenkija) bandė užgrobti jaunos valstybės žemes; Vilnius galiausiai buvo okupuotas lenkų, o Lietuvos institucijos 1920 m. perkeltos į laikinąją sostinę – Kauną. Taip susiklosčius istorinėms aplinkybėms, Kaunas, visai to neplanuodamas, tapo visos Lietuvos centru su palankiomis sąlygomis muzikinės kultūros sparčiam vystymuisi, meno įstaigų, institucijų, organizacijų ir draugijų steigimui. Muzikologas Vladas Jakubėnas (1904–1976) taip prisimena tuometės sostinės muzikinio gyvenimo pradžią: „Susikūrus nepriklausomai Lietuvai, lietuviai muzikai bei dainininkai rinkosi į Kauną,

buvusį kuklų Rusijos gubernijos miestą, beveik neturėjusį savo muzikinių tradicijų, Lietuviai muzikai, pasiekę profesinio išsilavinimo, daugumoje buvo vargonininkai, kompozitoriai ir dainininkai. Iš instrumentalistų buvo vienas kitas pūtėjas, išlavintas rusų karo orkestruose. Ryškesnių styginių ir pianistų kaip ir nebuvo. Visa tai atsiliepė lietuvių muzikinės kultūros užuomazgai ir suteikė daugeliui pradinių reiškinių kiek atsitiktinio pobūdžio¹. Muzikinis Kauno gyvenimas pagyvėjo 1919 m. atidarius Valsstybinę muzikos mokyklą, Operos vaidyklą; 1923 m. pradėjo veikti įsteigta radijo stotis (1926 m. – Valstybės radiofonas Kaune), kurioje buvo rengiamos ir muzikos transliacijos.

Atgimusios Lietuvos valstybėje, oficialiais 1923 m. duomenimis (be Vilniaus ir Klaipėdos kraštų), buvo 84 proc. lietuvių². „Tautinės mažumos įgijo kultūrinę autonomiją – galimybę mokytis gimtąja kalba, steigti organizacijas ir kita“³. Viena iš tautinių mažumų grupių, radusi prieglobstį Tarpukario Lietuvoje, buvo ukrainiečiai. Šis istorijos periodas buvo pažymėtas ukrainiečių kovos už savo tėvynės nepriklausomybę, o Lietuva – ta šalis, kuri aktyviai teikė pagalbą visiems ukrainiečių judėjimams, siekusiems Ukrainos susivienijimo ir išsivadavimo nuo Lenkijos ir Rusijos puolimo. Lietuva paramą ir pagalbą ukrainiečių kovotojams teikė per savo paramilitarinę organizaciją – Lietuvos šaulių sąjungą (įkurtą 1919 m.) ir lygiagrečiai kuriamas visuomenines organizacijas, kurios buvo susijusios su šauliais ir rėmė Ukrainos nepriklausomybės idėją⁴. Viena jų – Lietuvių-ukrainiečių draugija.

Lietuvių-ukrainiečių draugijos idėja fizinį pavidalą įgavo 1927 m. lapkričio 27 d., parengus įstatus, kurie buvo patvirtinti 1928 m. sausio 20 d. Kaune, Šaulių sąjungos salėje vykusiame steigiamajame suvažiavime. Tų pačių metų sausio 28 d. draugijos įstatai įregistruoti Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinėje (rejestro nr. 1032). Draugija siekė supažindinti lietuvių visuomenę su Ukrainos istorija, plėtoti lietuvių ir ukrainiečių kultūrinį bendradarbiavimą, ugdyti ir propagavo lietuvių ir ukrainiečių tautinį meną,

¹ Jakubėnas, 1994, T. 2, 688.

² plačiau – Lasinskas, 2024.

³ Lasinskas, 2024.

⁴ Petryk, 2019, 109.

šelpė neturtingus ukrainiečius⁵. Draugijos nariais galėjo būti ukrainiečių ir lietuvių tautybės asmenys.

Draugijos įstatuose aiškiai apibrėžiamas veiklos tikslas ir teisės, tarp kurių minimos ir šios: „1. Draugija siekia nustatyti artimus ryšius tarp Lietuvių ir Ukrainiečių tautų. Jos veikimas – Lietuvos Respublikos teritorija. 2. Tam tikslui pasiekti naudojamos šios priemonės: a) Rengiamos paskaitos iš tų dviejų tautų politikos, visuomenės mokslo, meno ir ekonomikos gyvenimo. b) Rengiami koncertai, spektakliai, loterijos ir ekskursijos. c) Per radijo ir laikraščius varoma kuo plačiausia propaganda abiejų tautų bendradarbiavimui“⁶. Draugijos steigėjai buvo visuomenės ir valstybės veikėjas, vienas Šaulių sąjungos steigėjų Rapolas Skipitis (1887–1976), Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, botanikas, Šaulių sąjungos valdybos pirmininkas Liudas Vailionis (1886–1939), *fotografas, inžinierius geodezininkas, knygų autorius* Vincas Daudzvardas (1893–1941) ir kt. Steigiamajame draugijos suvažiavime, kartu su Skipičiu, Daudzvardu, rašytoju, visuomenės ir politikos veikėju Vincu Krėve-Mickevičiumi (1882–1954), filologijos studijas baigusiu Kijeve, ir kt. dalyvavo lietuvių visuomenės veikėjas, literatūros istorikas, publicistas, Vasario 16-osios Akto signataras Mykolas Biržiška (1882–1962), kuris iš karto buvo išrinktas į valdybą, tapo pirmininku ir ėjo šias pareigas septynerius metus⁷. Pristatydamas draugijos veiklos planą, vicepirmininkas Juozas Purickis (1883–1934) teigė, kad draugija susikūrė ne vien tam, kad supažindintų dvi tautas, bet įrodytų, kad jas jungia bendri interesai⁸. Tiesa, jau 1929 m. valdyba buvo perrinkta – jos nariais tapo Biržiška, Purickis, Skipitis, Daudzvardas, žurnalistas Jonas Bartavičius⁹. Trečiojo draugijos metinio susirinkimo metu, 1930 m. kovo 29 d., perrinkta ir dar kartą – valdybos nariu vietoje Skipičio buvo išrinktas Vailionis. Ši valdyba dirbo iki 1932 metų.

⁵ Plačiau – *Lietuvių-Ukrainiečių draugijos įstatai*, 1928.

⁶ *Lietuvių-Ukrainiečių draugijos įstatai* 1928, 3–4.

⁷ Pšibilskis, 2009, 258.

⁸ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 10.

⁹ Jonas Bartavičius buvo Ukrainos karinės organizacijos (UVO), įkurtos 1920 m. Prahoje, nario Ivano Revjuko (1889-?) slappyvardis. Plačiau – Laurinavičius, 2024.

Pagrindinė informacijos sklaidos priemone Tarpukario Lietuvoje ir konkrečiai Kaune buvo spauda. Populiarumu pirmavo „Lietuvos aidas“, „Lietuva“, „Naujoji romuva“ ir „Trinitas“. Tą puikiai suvokė ir pasinaudojo Lietuvių-ukrainiečių draugija, po ketverių veiklos metų nusprendusi leisti informacinį biuletenį „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios“. Iki 16 puslapių išaugęs, nereguliariai 1932–1935 m. laikotarpiu leistas leidinys (kartą per kelis mėnesius), teikė informaciją apie sunkią Ukrainos ekonominę, politinę bei kultūrinę padėtį, lenkų ir rusų žiaurumus, kalbėjo apie ukrainiečių laisvės troškimą ir visokeriopas pastangas to siekiant. Septyniolikoje išėjusių numerių¹⁰ buvo pasakojama ir apie ukrainiečių gyvenimą bei veiklas išeivijoje, nemaža vietos skirta žymiesiems ukrainiečiams, kėluosiemis laisvės idėjas, užsienio valstybių požiūrį į okupuotos Ukrainos padėtį¹¹. Ne kartą bukletų tekstuose lenkų okupuota Ukrainos dalis lyginama su Vilniumi bei Vilniaus krašto okupacija, o nūdienos politinių aktualijų fone labai jautriai skamba išsakyti tvirtinimai apie ukrainiečių ir „maskolų“ skirtumus: „Visą pietų rytų Europos dalis vadinama Ukraina, o tame krašte gyveną žmonės save vadina ukrainiečiais. Rusai (maskoliai) visada ir visur ukrainiečius vadina „malorosais“, siekdami įkalti ukrainiečiams tą mintį, esą jie priklauso vienai iš didžiausių tautų. Ukrainiečių tautos tie pirmieji vardai neprigijo ir kažin ar berastum ukrainietį, kuris pats vadintųsi „malorosu“ arba savo kraštą vadintų „Malorosija“¹². Lietuvių-ukrainiečių draugijos valdybos pirmininkas Biržiška 1932 m. naujamečiame sveikiniame rašė: „Abiejų tautų bendradarbiavimas turi vieną tikslą – atgauti laisvę. Mes tvirtai tikime, kad ateis laikas, kada Lietuvos sostinėje Vilniuje – Gedimino kalne, ir Lvovo bokštuose suplevėsuos Lietuvos trispalvė ir Ukrainos mėlynai geltona vėliava“¹³.

Jau pirmame „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinių“ numeryje buvo akcentuojama, kad vienas iš pagrindinių draugijos tikslų bus rengti koncertus, radijo laidas ir pan. Draugija įsipareigojo informuoti Lietuvos

¹⁰ *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios* – 1932–1935. Žr.: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1C1B0000761774-1933-Nr.11>

¹¹ Васіляўскене, 2007, 105.

¹² Apie Ukrainą, 1932, Nr. 3, 3.

¹³ Biržiška, 1932, Nr. 7, 1.

valstybės gyventojus „per spaudą ir per radio apie ukrainiečių gyvenimą, ruošti įvairias paskaitas ir koncertus (...). Lietuvių ukrainiečių bendradarbiavimas dideliu mastu varomas Amerikoje, Kanadoj ir Brazilijoje; daug šioj srity taip pat dirbama Prahoje, Vienoje, Berlyne, okupuotoj Lietuvos sostinėj Vilniuj ir daugely kitų vietų. Iniciatyvos daugiausia rodo lietuvių ir ukrainiečių studentai“¹⁴. 1928 m. kovo 7 d. valdyba patvirtino veiklos planą, kuriame minima, kad bus stengiamasi „parodyti mūsų visuomenei ukrainiečių meną, dainas ir muziką, ruošiant koncertus, kurie gali būti jungiami su paskaitomis“¹⁵.

Buklete, kuriame informacija buvo skelbiama lietuvių ir ukrainiečių kalbomis, greta naujienų, tiesiogiai susijusių su draugijos veikla ar įvykiais Ukrainoje, buvo dalijamasi ir aktualiomis Kauno bei visos Lietuvos temomis: štai 1933 m. Nr. 11 ukrainiečių kalba buvo išsamiai pristatomas tragiškai pasibaigęs lakūnų Stepono Dariaus (1896–1933) ir Stasio Girėno (1893–1933) skrydis į Lietuvą, 1934 m. Nr. 12 skelbiamas Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto vertimas į ukrainiečių kalbą. Daug dėmesio „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žiniose“ buvo skiriama ir teminėms-istorinėms apybraižoms apie Ukrainos istoriją (pvz., Lvivo universitetą, Ukrainos ekonomikos, sporto raidą ir pan.), mokslo, kultūros pasiekimus, aprašomos išskilesnių ukrainiečių, tautos didvyrių ir kovotojų už nepriklausomybę (pvz., etmono Bohdano Chmelnyckio (1595–1657) Juliano Romančuko (1842–1932), Ukrainos metropolito Andrėjaus Šeptyckio (1865–1944) ir kt.) biografijos ir veiklos apžvalgos. Neliko nuošalyje ir Ukrainos menininkai: 1932 m. Nr. 5 buvo skirtas straipsnis poetui Ivanui Franko (1856–1916), 1932 m. Nr. 6 poeto Bohdano Lepkio (1872–1941), 1933 m. Nr. 9 (ukrainiečių kalba) – Juozo Tumo-Vaižganto (1869–1933) ir kt. biografijų ir kūrybinių veiklų apybraižos. Labai išsami publikacija ukrainiečių kalba buvo skirta Šaulių sąjungos istorijai ir veiklai. Joje aptariama ir pastarosios organizacijos meninė veikla, publikuota choro nuotrauka (1 pav.). Vienas straipsnis, pasirodęs 1934 m. Nr. 15 (ukrainiečių kalba), buvo skirtas Lietuvos prezidento Antano Smetonos (1874–1944) jubiliejaus

¹⁴ *Lietuvių ukrainiečių bendradarbiavimas*, 1932, Nr. 1, 4.

¹⁵ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 11.

вали санітарну допомогу, допомагали раненим воякам і стрільців морально піддержували. Крім того організували вони і матеріальну допомогу, в роді доставки одержі, теплого білля і т. п.

Рівнож і при занятті Клайпедського Краю стрільці брали живу участь і допомогли повстанцям.

По скінченню війни стрільці пішли до свого кождодневного заняття, але не оставили свої ідеї і цілі а дальше стояли на сторожі і закріпляли литовську незалежність.

Праця в Союзі стрільців ділиться на: військовий вишкіл, спортовий і культурну діяльність. Кількість стрілецьких відділів росте. Сьогодні відділи стрільців є в найдальших закутинах Краю. Стрільці займаються працею військового підготовки і плекають спорт. Всю цю працю виконують в вільний від кождодневної роботи час. Крім цієї вицезгаданой роботи, стрільці і стрілкині віддаються і культурно-громадській роботі, вони є учасниками хорів, орхестр, організують театральні вистави, різні курси, закладають бібліотеки, читають лекції, охороняють і опікуються місцями історичного значіння, як старинними замками, упорядковують могили поляглих за волю Литви, будують стрілецькі дома, котрі являються заразом і культурними центрами. Ведуть санітарні курси і практично переводять вправи охорони проти хемічних газів, ведуть курси ручних домашніх робіт, основують народні університети і розповсюднують орган Союзу «Trimitas — Сурма» і прочі стрілецькі видання, котрі видав Союз на протязі часу свого існування більше як 500.000 прим. В органі «Trimitas» і других стрілецьких виданнях поміщуються статті на тему націо-

Хор Союзу Литовських Стрільців.

Ювілей президента Литовської Республіки Антанаса Сметони.

В днях 8—9—10 цього місяця литовський народ обходив подвійне свято. На ці дні припало 16-ліття повстання литовської держави і 60-ті роковини теперішнього президента-Антанаса Сметони. З цієї нагоди подаємо короткі важніші моменти з життя ювілята, котрі тісно зв'язані з визвольними змаганнями литовського народу. Зазначити треба, що його молодість припадає якраз на часи знаменні в історії поневолених Москвою народів, а саме заборони письмального слова повна русифікаційна політика російського уряду, опісля бур-

Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos kalba parodo aikštėje 1934 m. rugšėjo mėn. 9 d. Šalia Krašto Apsaugos ministeris gen. Šniukšta.

Промова Президента на військовій площі дня 9, жовтня
в присутності міністра війни ген. Шнюкшта.

paminėjimui, kurį iliustruoja labai keistai sufokusuota nuotrauka – galimai vienas pirmųjų lietuviškos fotografijos „fotošopu“, kurioje Prezidentas ūgiu lenkia greta stovinčius aukšto rango karininkus (2 pav.). Pastebėtina ir tai, kad beveik visi „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinių“ straipsnių autoriai – anonimai.

Kai draugijos veikla išsibėgėjo, Tarpukario Kauno kultūrinis gyvenimas vyko pilnu tempu: „Veikė teatrai, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio galerija, buvo nuolat rengiamos parodos, aktyviai reiškęsi literatai. Muzikinis gyvenimas telkėsi Valstybės teatre ir Valstybinėje muzikos mokykloje“¹⁶. Pastarosios ugdymo įstaigos mokiniai ir mokytojai buvo aktyviai įsitraukę į besikuriančius meninius kolektyvus: Kauno radiofono orkestrą (įkurtas 1926 m.), Šaulių sąjungos chorą ir kt., aktyviai dalyvavusius įvairių draugijų veikloje. „Ir Valstybės opera, ir Valstybinė muzikos mokykla tapo pagrindinėmis Kauno koncertinio gyvenimo scenomis, kuriose buvo organizuojami vietinių ir užsienio solistų pasirodymai“¹⁷. Muzikinis akcentas buvo labai svarbus ir Lietuvių-ukrainiečių draugijos veikloje: ji turėjo chorą, aktorių grupę, rengdavo įvairių tematikų ir apimčių paskaitas, koncertus, spektaklius, loterijas. „Nuo 1929 m. vasario 4 d. įvestas draugijos pusvalandis radijo eterijoje, kurio metu kartą per mėnesį transliuotos paskaitos įvairiomis kalbomis, ukrainiečių muzikos ir liaudies dainų koncertai, pranešimai apie ukrainiečių gyvenimą okupuotose žemėse ir emigracijoje“¹⁸.

Koncertai su paskaitomis 1928 m. buvo organizuoti du kartus: rugsėjo 14 d. ir spalio 31 dieną. Kas skambėjo jų programoje, kol kas galime tik spėlioti. 1929 m. vasario 4 d. buvo pradėtos transliuoti draugijos inicijuotos radijo laidos – „radio pusvalandis vieną kartą per mėnesį, kurio metu įvairiomis kalbomis ruošiamos paskaitos, ukrainiškios muzikos ir liaudies dainų koncertai“¹⁹. Pusvalandžiai vykdavo kiekvieno mėnesio 15 d. tarp 20 ir 22 valandos. „Pusvalandžių programoje esti pranešimai apie Ukrainą ir iš ukrainiečių gyvenimo okupuotose žemėse lietuvių, ukrainiečių, lenkų,

¹⁶ Žukienė, 2024, 243.

¹⁷ Žukienė, 2024, 244.

¹⁸ Selenis, 2022.

¹⁹ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 12.

vokiečių, prancūzų ir esperanto kalbomis, be to, esti ukrainiškos dainos ir muzika²⁰. Šiose radijo laidose skambėdavo ir ukrainiečių plokštelių muzika. Lietuvių-ukrainiečių draugijos buklete skelbiama, kad 1932 m. gegužės 28 d. Marijampolėje, birželio 11 d. Kėdainiuose ir „kažkada vasarą“ Kaune, Vasaros teatre, ukrainiečių aktorių trupė vaidino operetę „Nattalka Poltavka“²¹.

Organizuojant draugijos renginius, prioritetu buvo trys datos: (1) kovo 14 d. minėjimas²², (2) žymiausio ukrainiečių literatūros klasiko ir tautinio atgimimo veikėjo Taraso Ševčenkos (1814–1861) sukaktuvių diena ir (3) lapkričio 1 d. – ukrainiečių tautinė šventė (1918 m. paskelbtos nepriklausomybės diena). „Šie trys momentai, kasmet draugijos plačiai minimi ir visa minėjimo programa perduodama per radio, čia vyksta įvairiomis kalbomis paskaitos, lietuviškos ukrainiškos solo dainos, bandūros muzika ir deklamacijos“²³. Visada šie susibūrimai prasidėdavo abiejų valstybių himnais. Antai 1934 m. kovo 10 d., Šaulių sąjungos salėje, Lietuvių-ukrainiečių draugija surengė Ševčenko sukakties minėjimą: „*Salėje buvo gražiai papuoštas T. Ševčenkos portretas. Minėjimas prasidėjo Lietuvos ir Ukrainos himnais*“²⁴. Tai bene išsamiausiai „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žiniose“ aprašytas draugijos renginys. Iš išlikusio aprašo dabar žinome, kad po Biržiškos įžangos žodžio ir draugijos nario „pr. Mačio paskaitos čia pat p. Akelio vedamas stygų orkestras gausiai pagrojo lietuvišką ir ukrainišką popurį“²⁵. Minėjimo pabaigoje skambėjo Šaulių sąjungos „choro akteto“, kuriam dirigavo Nikodemus Martinonis (1887–1957)²⁶, koncertas. Koncerto programoje „skambėjo šios lietuviškos ir ukrainietiškos dainos: E. Stacereko „Jak umru, to pochovaite“ (T. Ševčenkos tekstas), J. Gruodžio

²⁰ Lietuvių-ukrainiečių draugijos radio pusvalandžiai, 1933, Nr. 11, 17.

²¹ Plačiau – Lietuvių ukrainiečių draugijoj, 1932, Nr. 3, 14.

²² 1923 m. kovo 14 d. „ambasadorių konferencija lengva širdimi, plunksnos brūkštelėjimu atidavė ukrainiečių tautos likimą lenkams“. Plačiau – *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 11.

²³ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 12.

²⁴ Taraso Ševčenkos sukakties minėjimas Kaune, 1934, Nr. 12, 12.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Nikodemus Martinonis – vargonininkas, kompozitorius, Valstybinės muzikos mokyklos Kaune pedagogas, daugelio Kauno chorų vadovas.

„Op, op“²⁷, G. Gordogo „Ne plakaty nam“, S. Šimkaus „Kareivėliai“ ir „Atsisveikinimas su giria“²⁸, Ivano Franko „Ne pora“. Choro okteto koncertas pasibaigė populiaria ir visų mylima giesme, „rodančia lietuvių tautos ryžtumą „Vilnium“ – Vanagaičio“²⁹30.

Proginiai renginiai buvo organizuojami ir kviestiniams svečiams: štai 1929 m. rugpjūčio 15 d. Kaune viešėjo iš Ukrainos atvykęs žurnalistas „dr. Čučman; jis čia dalyvauja tautos šventėje, ruošia paskaitas, kalbasi su žurnalistais. Generolas Nagevičius jo buvimo proga karo muziejui suruošė Ukrainos dieną“³¹. Pastarojo šventinio renginio metu lietuvių ir ukrainiečių dainas atliko Šaulių sąjungos choras, o „karo muziejaus orkestras pagroja ukrainietišką melodiją. Visa tai transliuojama per radio“³².

Labai patrauklia draugijos veiklos tradicija buvo tapę „koncertai-balių“, kurių pirmasis įvyko 1929 m. vasario 9 d. Jo misija – ne tik žinia apie draugijos veiklą, bet ir lėšų ukrainiečiams rinkimas. „Pirmą balių globojo Biržiškienė“³³. Tais pačiais metais lapkričio 16 d. įvyksta antras koncertas balius, kurį maloniai sutiko ir globojo ponija Tūbelienė³⁴35. Kad šiems koncertams organizuoti buvo ypač rimtai ruošiamasi, sutelkiamas nemažas skaičius atsakingų asmenų ir akcentuojamas garbingas tikslas, patvirtina buketo žinutė iš 1932 m. Nr. 7. Joje anonsuotas „koncertas-balius“, kuris

²⁷ Juozas Gruodis (1884–1948), daina mišriam chorui „Op! Op!“ (žodžiai – A. Vištelio).

²⁸ Stasys Šimkus (1887–1943), daina vyrų chorui „Kareivių daina“ („Ei, Lietuvos kareivėliai“; žodžiai S. Šimkaus), daina mišriam chorui „Atsisveikinimas su giria“ (žodžių autorius nežinomas).

²⁹ Antanas Vanagaitis (1890–1949) – kompozitorius, Kauno Šaulių sąjungos ir Jėzuitų gimnazijos chorų vadovas, operėčių, religinės muzikos, kūrinių įvairios sudėties chorams autorius.

³⁰ Taraso Ševčenkos sukakties minėjimas Kaune, 1934, Nr. 12, 13.

³¹ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 12.

³² *Ibid.*

³³ Bronislava Biržiškienė (1879–1955) – Mykolo Biržiškos žmona, aktyviai įsitraukusi į Tarpukario Kauno visuomeninę veiklą: 1922–26 m. buvo Kūdikų gelbėjimo draugijos pirmininkė, 1932–38 m. – Vilniaus vadavimo sąjungos centro moterų sekcijos pirmininkė, 1932–40 m. – Lietuvos moterų tarybos pirmininkės pavaduotoja (1934 m. – pirmininkė). Plačiau – Bronislava Biržiškienė, 2023.

³⁴ Jadvyga Tūbelienė (1981–1988) – 1929–1934 m. Lietuvos Valstybės Vyriausybės ministro pirmininko Juozo Tūbelio (1882–1939) žmona, Sofijos Smetonienės (1885–1968) sesuo, aktyvi Tarpukario Lietuvos visuomenės veikėja, 1928 m. Kaune įsteigtos Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjungos (vienijusios 23 labdaros organizacijas) ilgametė pirmininkė. Plačiau – Eidintas, 2024.

³⁵ *Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo*, 1932, Nr. 2, 12.

planuotas surengti 1933 m. sausio 14 d. Lietuvių-ukrainiečių draugijos Kauno ukrainiečių skyriaus ateitininkų salėje (Laisvės alėja Nr. 3). Renginių globojo ponias Biržiškienė. „Koncertui-baliui ruošti sudarytas komitetas, kurio sudėtinį įeiną ponios Andriūnienė, Girienė, Grigonienė, Froelich, Mošinskienė, Pripkė, Robašauskienė, Ruseckienė, Šemetienė, Škėmienė, Valaitienė. Koncerto-baliaus grynas pelnas skiriamas ukrainiečių muziejaus kampeleiui prie Vytauto Didžiojo vardo tautos muziejaus organizuoti“³⁶. Deja, kas skambėjo šio koncerto metu, kol kas nežinome.

Skaitant „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinias“ tampa akivaizdu, kad ypač didelių simpatijų tarp kauniečių buvo sulaukę broliai Forostenko, kurie ukrainiečių liaudies dainomis pajvairindavo minėjimus ir koncertus. Broliai į Kauną atvykdavo ir Lietuvių-ukrainiečių draugijos renginiuose periodiškai pasirodydavo nuo 1930 m.; tai patvirtina buklete randamos tokios žinutės kaip ši: „Lietuvoje lankėsi broliai Forostenkos ir dainavo ukrainiečių liaudies dainas pritardami nacionaliniu instrumentu – bandūra“³⁷. 1932 m. spalio 31 d. Kauno Šaulių Sąjungos salėje vyko Ukrainos laisvės paskelbimo 14-ųjų metų minėjimas, kurio metu „visa minėjimo programa, kuri tęsis nuo 20 val. iki 21 val. 30 m. bus transliuojama per radio. Paminėjimas prasidės Lietuvos ir Ukrainos tautų himnais, kuriuos sugiedos Kauno ukrainiečių choras (...). Po prof. M. Biržiškos žodžio įvyks koncertinė dalis, kurios programoje įeina lietuviškos ir ukrainiškos solo dainos, duetas ir pritar ant bandūrai, ukrainiečių liaudies dainos, kurias dainuos broliai Forostenko ir Krivonis (...). Paminėjimas baigiamas Kauno ukrainiečių choro koncertu, kurio programon įeina ukrainiškos dainos“³⁸.

Dabar sunku pasakyti, kas paskatino 1934 m. (kitais duomenimis – 1928 m.) Kaune įsteigti Lietuvių-ukrainiečių scenos ir dainų mėgėjų draugiją (nuo 1936 m. – Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugija); gal tai buvo alternatyva Lietuvos-ukrainiečių draugijai, tačiau labiau tikėtina, kad anksčiau buvusios tąsa³⁹. Istorikas Kazimieras Tamašauskas rašo, kad

³⁶ Kauno ukrainiečių koncertas-balius, 1932, Nr. 7, 17.

³⁷ Selenis, 2022.

³⁸ Lapkričio 1 dienos minėjimas Kaune, 1932, Nr. 6, 16.

³⁹ *Lietuvių-ukrainiečių scenos ir dainų mėgėjų draugijos įstatų* mašinraštis saugomas LNMMB RKRS, f.106-195.

25. Ва Нема́н іду́.

ACTIMO Kūno
T. 80 Vėpavimas
P. 100 Vėpavimas
P. 100 Vėpavimas

Recit. con energ.
За Нема́н і-ду́. За́в' ко-но́ ми́.

ritard.
Ка-но́ сир-ці ві-го́ мо-ло, Ві-мо-ло, - го-

LTR VINT

3. V. S. Aleksandrovas. Harmonizuota ukrainiečių liaudies daina *За Нема́н іду́*,
LNMMB RKRS F105-86

4. Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugijos antspaudas LNMMB RKRS F105-86

Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugija buvo kultūros organizacija, kuri „skatino Lietuvos ukrainiečių ir lietuvių kultūrinį bendradarbiavimą, ugdė ir propagavo lietuvių ir ukrainiečių tautinį meną, šelpė neturtingus ukrainiečius“⁴⁰. Draugijos steigėjai – „A. Krechoveckas, E. Purickienė⁴¹, S. Semionovas, P. Siemaškienė, J. Vorona“⁴². Akivaizdu, kad lietuvių-ukrainiečių draugijų, puoselėjusių kultūrinį gyvenimą, būta ir daugiau: štai 1933 m. Kaune įsteigta Ukrainiečių tautinė bendrija. Pastebėtina ir tai, kad ukrainiečių organizacijos veikė ir lenkų okupuotame Vilniuje (pvz., net tuomečiame Stepono Batoro

universitete buvo ukrainiečių studentų sąjunga), tačiau vis tik abejotina, ar dėl politinių ir istorinių aktualijų jos galėjo būti tos pačios ideologinės krypties, kaip veikusios Kaune.

Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugijos muzikinį gyvenimą liudija išlikęs vienintelis rankraštis (3 pav.), rastas Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus (toliau – LNMMB RKRS) fonde 105 (toliau – F105)⁴³ ir besiglaudžiantis kitų natų nuorašų aplanke. Pirminiame rankraščio apraše buvo pažymėta, jog tai esanti ukrainiečių liaudies daina. Rankraščio pirmojo lapo dešiniajame kampe yra Lietuvių-ukrainiečių švietimo kultūros draugijos antspaudas (žr. 4 pav.), kas patvirtina šaltinio priklausomybę draugijai. Antspaude vaizduojamas ukrainiečių švietimo simbolis. Legenda – *Lietuvos Ukrainiečių Švietimo Kultūros Draugija, Культурно-[.....] Т-во Українців в Литві*. Tušas

⁴⁰ Tamašauskas, 2023.

⁴¹ E. Purickienė, Juozo Purickio, Lietuvių-ukrainiečių draugijos vicepirmininko, žmona, Lietuvių-ukrainiečių scenos ir dainų mėgėjų draugijos valdybos pirmininke buvo 1934–1936 m. Yra išlikusi 1920 m. Bronislavos Girienės (1888–1973) asmeninio archyvo nuotrauka, kurioje užfiksuota „Purienė su mergaite“; žr.: <https://www.limis.lt/valuables/c/805354/897419941?menuIndex=0&digitalObjectId=897422553>

⁴² Tamašauskas, 2023.

⁴³ *Natų rinkinys*. LNMMB RKRS F105-86.

žalias. Antspaudas leidžia teigti, kad rankraštis į draugijos archyvą pateko arba buvo perrašytas 1936–1940 m. laikotarpiu. Kairėje rankraščio pirmojo lapo pusėje yra lipdė „25 N“; galima daryti prielaidą, kad šis rankraštis buvo dvidešimt penktas draugijos muzikinių rankraščių rinkinyje. Atlikus tyrimą buvo nustatyta, kad rankraštyje yra perrašyta Vladimiro Stepanovičiaus Aleksandrovo (1825–1894) harmonizuota ukrainiečių liaudies daina *За Хеман іду*, skirta dviem solistams ir fortepijonui. Aleksandrovas – Charkovo krašto folkloristas, rašytojas, poetas, karo gydytojas, muzikas ir kolekcininkas, publikavo kelias knygas apie Charkovo ir Poltavos istoriją, ukrainiečių liaudies dainų rinkinius. Jis sukūrė dvi operetes, viena jų – tuo pačiu pavadinimu *За Хеман іду* (1872); joje ir buvo panaudota pastarosios dainos harmonizacija. Kadangi rankraštis yra „švarus“ (neturi marginalijų, kurios išduotų muzikantų pavardes ar atlikimų datas), kol kas nežinome, kas buvo šios dainos atlikėjai ir negalime tvirtinti, kad ji tikrai buvo atlikta Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugijos organizuotose renginiuose.

Baigiantis XX a. 4 deš. Kauno kultūrinis gyvenimas vyko vis stiprėjant karo nuojautai. 1940 m. liepą į Lietuvą įžengus Sovietų Sąjungos armijai tai, kas puoselėta ir sklandžiai auginta Tarpukario Lietuvoje, buvo drastiškai nutraukta. Vadinamosios Liaudies vyriausybės iniciatyva, kartu su kitomis tautinėmis organizacijomis, buvo uždraustos ir visos lietuvių-ukrainiečių draugijos.

Išvados

Aktyviai besiskleidusio Tarpukario Kauno istorinio ir kultūrinio gyvenimo fone buvo susidariusi palanki terpė kurtis įvairių tautų draugijoms. Vienas iš pavyzdžių – lietuvių-ukrainiečių draugijos, įsteigtos Kaune, bet miniu laikotarpiu aktyviai veikusios ir žinią skleidusios visos Lietuvos mastu. Draugijų įstatai, 1932–1935 m. laikotarpiu nereguliariai leistas informacinis biuletenis „Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios“, amžininkų prisiminimai ir pavieniai rankraščiai suteikia informaciją apie tuometę draugijų muzikinę veiklą, rengtus minėjimus, koncertus, „koncertus-balius“ ir jų dalyvius. Pastebėtina tai, kad kultūrinis akcentas buvo labai svarbus minimų draugijų

veikloje: jos turėjo chorą, aktorių grupes, rengdavo įvairių tematikų ir apimčių paskaitas, spektaklius, loterijas ir pan. Vienas iš to laikmečio muzikinio gyvenimo liudytojų yra LNMMB RKRS fonde 105 rastas muzikinis rankraštis, priklausęs Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros draugijai; tai Vladimiro Stepanovičiaus Aleksandrovo harmonizuota ukrainiečių liaudies daina *За Немаю*, skirta dviem solistams ir fortepijonui.

Šiuo metu galima tik numanyti, koks repertuaras vyravo lietuvių-ukrainiečių draugijų koncertų programose ir tenkintis hipoteze, kad visuose juose dominavo lietuvių ir ukrainiečių liaudies dainų harmonizacijos bei šių dviejų tautų kompozitorių kūryba. Norisi tikėti, kad išsamiai peržvelgus ir sutvarkius LNMMB RKRS fondus bei kitus archyvus bus rasta daugiau Lietuvių-ukrainiečių, Lietuvių-ukrainiečių scenos ir dainų mėgėjų, Lietuvos ukrainiečių švietimo kultūros ir kt. draugijų muzikinę veiklą liudijančių rankraščių.

Publikuoti ir rankraštiniai šaltiniai

Lietuvių-Ukrainiečių draugijos įstatai, Kaunas, 1928.

Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios. Kaunas, 1932–1935. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1C1B0000761774-1933-Nr.11>

Lietuvių – ukrainiečių scenos ir dainų mėgėjų draugijos įstatai (mašinraštis). LNMMB RKRS F106-195.

Natų rinkinys. LNMMB RKRS F105-86.

Literatūra

Apie Ukrainą, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 3, p. 3–7.

Biržiška, Mykolas. Sveiki Mieli Bendradarbiai! *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 7, p. 1.

Bronislava Biržiškienė. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2023. <https://www.vle.lt/straipsnis/bronislava-birziskiene/>

Eidintas, Alfonsas. Jadvyga Tūbelienė, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2024, <https://www.vle.lt/straipsnis/jadvyga-tubeliene/>

Iš lietuvių-ukrainiečių draugijos gyvenimo, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 2, p. 10–13.

- Jakubėnas, Vladas. *Straipsniai ir recenzijos*, t. 2. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1994.
- Kauno ukrainiečių koncertas-balius. *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 7, p. 17.
- Lapkričio 1 dienos minėjimas Kaune. *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 6, p. 17.
- Lasinskas, Povilas, Lietuvos Respublika 1920–1940, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2024. <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-respublika-1920-1940/>
- Laurinavičius, Karolis, Egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimai ir Lietuvos pozicija 1924–1929 metais, *Lituanistika*, 2024, t. 70, Nr. 2(136), p. 99–117.
- Lietuvių ukrainiečių bendradarbiavimas, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 1, p. 4.
- Lietuvių ukrainiečių draugijoj, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1932, Nr. 3, p. 14.
- Lietuvių-ukrainiečių draugijos radio pusvalandžiai, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1933, Nr. 11, p. 17.
- Petryk, Artem, The Lithuanian Riflemen's Union and the Ukrainian radical liberation movement in the mirror of Ukrainian historiography. *Istorija / History*, t. 116, 2019, Nr. 4, p. 109–125.
- Pšibilskis, Vyintas Bronius. *Mykolas Biržiška. Patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- Selenis, Valdas. Mykolas Biržiška ir Lietuvių-ukrainiečių draugija. *Voruta.lt.*, 2022-03-29. <https://www.voruta.lt/valdas-selenis-mykolas-birziska-ir-lietuviu-ukrainieciu-draugija/>
- Tamašauskas, Kazimieras. Lietuvių-ukrainiečių švietimo kultūros draugija. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2023. <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-ukrainieciu-svietimo-kulturos-draugija/>
- Taraso Ševčenkos sukakties minėjimas Kaune, *Lietuvių-ukrainiečių draugijos žinios*, 1934, Nr. 12, p. 12.
- Žukienė Judita, Sapiega Gabrielius Simas, Šeduikytė Korienė Eglė, *Valstybinė muzikos mokykla Kaune (1920–1933)*, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2024.
- Васіляускенє, Алдона. «Відомості Литовсько-Українського товариства»: внесок до литовської культури., *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 2007, Nr. 2, p. 95–105.
- Непорожня, Надія Олександрівна. Литовсько-українське товариство, *Енциклопедія історії України*, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України, *Наукова думка*, 2009, Т. 6: Аа — Мі, с. 187.

L a i m a B u d z i n a u s k i e n ė

A Modest Witness of Musical Life in the Midst of Great Achievements: Musical Activities of Lithuanian-Ukrainian Societies in Interwar Kaunas (1928–1940)

Summary

The various markings and inscriptions captured when a manuscript is exposed to the social field of a community can provide valuable information about the general musical life of the period or place under study, the relationship of the individual to his or her surroundings, and the historical context of when and where the document was created and preserved. Provenance mark – the stamps – provides particularly important information about the origin of the manuscript. This is illustrated by one musical manuscript found by the author in the Rare Books and Manuscripts Unit of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (LNMMB RKRS), which belonged to the Lithuanian-Ukrainian Educational Cultural Society, which was active in Lithuania during the interwar period. Another provenance mark – the stamps – provides particularly important information about the origin of the manuscript. This modest witness of musical life, hiding in a folder of copies of other sheet music, prompted the author to look into the cultural activities and concert life of the Lithuanian-Ukrainian societies that were active in Kaunas between the wars. The research revealed that the manuscript contains a transcription of a Ukrainian folk song *За Немає ідє*, harmonised by the litterateur, musician and folklorist of Ukrainian origin Vladimiras Stepanovičius Aleksandrovas (1825–1894), scored for two soloists and a piano, which was probably performed at one of the events organised by the societies.

The idea of the Lithuanian-Ukrainian Society took a physical form on 27 November 1927 with the drafting of their statutes, which were approved on 20 January 1928. The founding congress was held in Kaunas in the hall of the Riflemen's Union on 28 January 1928. One of the society's activities was organising concerts, staging plays, raffles and radio broadcasts. In the period 1932–1935, the Society published an information bulletin "News of the Lithuanian-Ukrainian Society". The musical emphasis was very important: the Society had a choir and an acting troupe. Over time, several more Lithuanian-Ukrainian societies were established: in 1928 – the Lithuanian-Ukrainian Amateur Stage and Song Society (since 1936 – the Lithuanian Ukrainian Educational Cultural Society), in 1933 – the Ukrainian National Society.

Towards the end of the 1930s, the cultural life of Kaunas was marked by a growing sense of war. When the Soviet army entered Lithuania in July 1940, what had been nurtured and flourishing in interwar Lithuania was drastically discarded. On the initiative of the so-called People's Government, all Lithuanian-Ukrainian societies were banned along with other national organisations. It is hoped that a comprehensive review and organisation of the funds of LNMMB RKRS will lead to the discovery of more manuscripts testifying to the musical activities of the Lithuanian-Ukrainian societies, and that future research will add to the knowledge of the kind of music that was played during their cultural events.

Keywords: Lithuanian-Ukrainian Society, Lithuanian Ukrainian Educational Cultural Society, "News of the Lithuanian-Ukrainian Society", concerts, repertoire, musical manuscript